

Aspecte ale mobilității populației rurale*

Maria Fulea

În prezentul studiu vom aborda mutațiile survenite în structura socială a colectivității sășești în strictă dependență cu schimbările înregistrate în structura resurselor de muncă din producția obștească.

Vastul și complexul proces cu caracter economic, politic, social și cultural al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră are rezonanțe și profunde implicații atât la nivelul colectivităților rurale cît și în ceea ce privește ritmul și proporția dezvoltării corespunzătoare a cooperăției agricole. Direcțiile de dezvoltare și de modernizare a unităților din producția cooperativă se concretizează în creșterea aporțui în valoarea venitului național — pe baza sporirii producției — în ridicarea sistematică a averii obștești, în perfecționarea organizării și a retrimiturii muncii, în antrenarea mai largă a cooperatorilor la sistemul decizițional și de conducere a activității obștești etc. În perioada de la încheierea procesului de cooperativizare s-a consolidat într-un ritm rapid sectorul cooperativist al agriculturii, s-au format și s-au perfecționat, în mod permanent, relațiile sociale socialiste. Importante mutații s-au înregistrat în comunitatea rurală, în structura economică și socială a țărănimii cooperativiste, în statutul cooperatorului, în formele sale comportamentale, apropiindu-l tot mai mult de muncitorul din agricultura de stat.

* Studiul se bazează pe rezultatele unor investigații sociologice efectuate în anul 1971 în cadrul sectorului de sociologie rurală și agrară de pe lingă Centrul de cercetări sociologice al Academiei de Științe Sociale și Politice — privind cauzele, motivele și consecințele social-economice ale migrației forței de muncă din cooperativele agricole de producție. Unitățile agricole au fost selectate în funcție de zonarea producției agricole, de principali indicatori ai consolidării economice și organizatorice, de efectivul și structura forței de muncă, de gradul de migrație și de stabilitate a forței de muncă, precum și de nivelul dotărilor social-economice a așezărilor rurale, de poziția lor geografică față de centrele industriale. În acest sens am selectat unitățile agricole din : Turdaș (județul Hunedoara), Secusigiu (județul Arad), Mădăras (județul Bihor), Boju (județul Cluj) și Copalnic-Mănăștur (județul Maramureș).

În mediul social rural nu se mai poate vorbi de existența unei clase țărănești pure, tradiționale, ci de o țărănimă nouă, socialistă în conținutul său, cu multiple forme și trăsături de natură economică, socială, politică și de psihologie socială proprii pătrunderii treptate a elementelor de urbanizare.

Destărăñizarea constituie un proces al contemporaneității în plină desfășurare și afirmare care imprimă colectivității rurale noi aspirații și atitudini. În această direcție referindu-se la profundele schimbări care au loc în structura socială a României, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Aceste schimbări se reflectă în caracterul nou al clasei muncitoare — clasă conducătoare a societății noastre sociale — în caracterul nou al țărănimii cooperatiste a cărei alianță cu clasa muncitoare constituie forța de granit a orînduirii sociale, în transformările adînci pe care le-a cunoscut intelectualitatea patriei noastre care a devenit de fapt o intelectualitate cu totul nouă, legată prin toate fibrele ei de clasa muncitoare, de țărănimă, de întregul popor”¹. Existența în comunitatea rurală pe lîngă microgrupul familial de tip agrar al familiilor mixte de natură: a) agrar-muncitorească; b) muncitorească — agrară; c) intelectual — agrară, a celor de tip nonagrar de natură pur muncitorească sau intelectuală și în continuă creștere absolută și relativă atestă importanțele mutațiilor în structura socială a așezărilor rurale. Acest aspect se evidențiază în scăderea treptată a populației ocupate în agricultură și, concomitent în creșterea numerică a clasei muncitoare și implicit a populației ocupate în ramurile neagricole.

Surprinderea că mai fidelă a realității concrete în unitatea și diversitatea ei cu privire la procesul mobilității și, deci, a stratificării sociale am realizat-o prin efectuarea unor recensăminte cu caracter socioprofesional la nivelul unor colectivități rurale, repartizate pe microgrupuri familiale. În aceasta se constată trecerea treptată, cu intensități diferite, de la familia cu caracter agrar la cea mixtă și nonagrară, cu status industrial, ceea ce reprezintă un adevărat salt calitativ pe calea destărăñizării, deruralizării și a consolidării unei familii moderne, contemporane.

Profundele mutații în structura socială a colectivității rurale accentuează tendința de omogenizare a modului de trai realizată printr-o permanentă diferențiere și ridicarea generală, în consecință, a spiritualității forței de muncă, formarea și dezvoltarea unei noi psihologii sociale, a conștiinței sociale.

Creșterea numerică a familiilor mixte și nonagrare, deci a celor cu un statut social superior, acela de muncitor sau intelectual, constituie un factor pozitiv în colectivitate rurală, în viața satului în sensul transmisiunii neconitenite a elementelor din urban.

Dezvoltarea progresului tehnic și a modernizării producției, ca și mutațiile structurale determinate de consolidarea agriculturii cooperatiste au condiționat și favorizat schimbări social-economice și demografice în structura resurselor de muncă, în utilizarea forței de muncă din producția obștească, mutații cu profunde rezonanțe în dimensionarea mobi-

¹ Exponerea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la *Programul P.C.R. pentru imbunditățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste*, 3 noiembrie 1971, București, Edit. politică, 1971.

lității teritoriale și profesionale, a însăși stratificării sociale, economice și politice a colectivității rurale, ale grupelor și subgrupelor de muncă din cooperativele agricole.

Este util ca înainte de a trece efectiv la abordarea mobilității populației din aceste așezări rurale (investite cu atrbute ale comunelor în plină dezvoltare, cu excepția satului Boju, (județul Cluj) să le ierarhizăm din punctul de vedere al dotărilor social-economice. Așezările rurale analizate sub raportul dotărilor se elasează după cum urmează : Copalnic-Mănăștiur, Secusigiu, Mădăras, Turdaș și Boju*.

De asemenea, investigarea dinamicii și a proporției mobilității populației din așezările rurale cooperativizate presupune analiza indicatorilor principali ai dezvoltării economice și organizatorice a cooperativelor agricole de producție. În această direcție vom prezenta ierarhizarea unităților cercetate în funcție de valoarea proprietății obștești în anul 1972 : Secusigiu, Mădăras, Turdaș, Boju și Copalnic-Mănăștiur. Se manifestă o interdependentă și condiționare reciprocă între gradul de consolidare economică și organizatorică a unităților investigate și volumul proprietății obștești. Analiza structurii proprietății obștești, după principala componentă — fondurile fixe, — deci a volumului mijloacelor fixe, evidențiază tendința de sporire constantă, ceea ce justifică tot mai mult rolul important pe care această parte a avutului obștesc o prezintă în asigurarea desfășurării întregului proces de producție. Volumul cel mai mare al mijloacelor fixe îl detine cooperativa din Secusigiu, urmată de cea din Mădăras, Turdaș, Boju și Copalnic-Mănăștiur. Această ierarhizare se păstrează și în cazul analizei ponderii acestor mijloace în totalul proprietății obștești și în privința repartizării fondurilor fixe la 100 ha teren agricol. Gradul diferit de consolidare economică și organizatorică a cooperativelor agricole studiate determină deosebiri în nivelul retribuției participanților la producția obștească. Efectuind o clasificare a unităților în funcție de nivelul retribuției totale (în bani și în natură) cuvenite unei norme convenționale de muncă în anul 1972, acestea se prezintă astfel : Secusigiu, Mădăras, Turdaș, Boju și Copalnic—Mănăștiur. Evident, pentru a estima nivelul veniturilor anuale obținut de un participant la lucrările cooperativei trebuie luat în calcul, în primul rînd, gradul de participare la muncă în corelație cu caracteristicile formațiunii colective de lucru și ale sectoarelor de activitate economică. Am prezentat în mare unele aspecte ale consolidării unităților selectate. În continuare ne vom referi la dinamica și strucatura forței de muncă pentru a ne forma o imagine de ansamblu a mobilității profesionale a populației din așezările rurale cooperativizate.

Ritmul și proporția promovării elementelor progresului tehnic-științific și a modernizării producției, crearea și punerea în funcțiune a noi obiective industriale au atras, într-o însemnată măsură, forța de muncă, în special din sectorul cooperativist al agriculturii. Pe de altă parte, procesul de consolidare economică a unităților agricole a favorizat, mai ales prin ridicarea gradului de mecanizare a lucrărilor agricole, despărțirea unei însemnante părți a forței de muncă spre alte munci neagrile,

* Am avut în vedere numai „volumul absolut” al dotărilor social-economice, făcind abstracție de volumul adresabilității populației ca și de necesarul optim al acestora.

în special spre cele cu caracter industrial. Din acest punct de vedere există, în general, o corelație între extinderea măsurilor agrozootehnice avansate și ritmicitatea plecărilor de la muncile obștești. Dar, la nivelul unor unități agricole se mai manifestă încă o noncorelație de acest gen, care afectează desfășurarea, în bune condiții și în timp util, a unor lucrări (Turdaș-Hunedoara).

Tendințele și cauzele schimbărilor survenite în structura resurselor de muncă atestă scăderea forței de muncă din producția obștească, iar pe de altă parte creșterea numărului celor care lucrează în mod permanent în afara cooperativei agricole. Prezentăm în acest sens următoarea situație, pe baza datelor generale ale unităților cercetate.

Efectivul forței de muncă al cooperativei, indiferent dacă participă sau nu la lucrări în producția agricolă, fără cei plecați în mod permanent în afara cooperativei, a continuat în general să scadă în unitățile investigate, evident cu intensități diferite din totalul resurselor de muncă, după cum urmează :

Tabelul nr. 1

C.A.P.	1965	1970	1972
Turdaș	53,1	28,6	36,0
Secusigiu	55,9	38,3	27,9
Mădăras	×	50,5	28,2
Boju	72,3	46,4	×
Copalnic-Mănăștiur	61,1	43,4	×

Reducerea treptată a forței de muncă din cooperativele agricole a avut drept urmare pentru unitățile consolidate din punct de vedere economic (Secusigiu, Turdaș) angajarea temporară, pentru unele lucrări, a forței de muncă din afara cooperativei, ca și atragerea resurselor de muncă interne. Se impune tot mai mult calcularea unui necesar optim al forței de muncă participante în mod efectiv la lucrările agricole ale fiecărei unități cooperatiste.

Volumul relativ mare al plecărilor de la muncile obștești a dus, în toată perioada analizată, la o rată a migrației sporită.

Tabelul nr. 2

Rata migrației forței de muncă din C.A.P.*			
C.A.P.	1965	1970	1972
Turdaș	36,7	51,4	92
Secusigiu	8,6	45,4	52
Mădăras	×	13,9	40
Boju	44,3	29,3	×
Copalnic-Mănăștiur	15,3	33,2	×

* Rata migrației s-a stabilit prin raportarea numărului membrilor apti de muncă care lucrează permanent în afara cooperativei agricole la numărul cooperatorilor apti de muncă, indiferent dacă participă sau nu la lucrări în cooperativa agricolă, minus cei care lucrează în afara ei.

Analizând motivațiile migrației forței de muncă în cooperativele agricole investigate se remarcă o dependență între gradul consolidării economice a unităților și frecvența cauzelor de natură, mai ales, materială.

Tabelul nr. 3

Distribuția evantaiului motivațional al migrației forței de muncă din C.A.P. spre ramurile neagrile

	Total motivații	Motivații cu caracter		
		economic	ergonomic	social- cultural
Turdaș	100,0	45,6	19,3	35,1
Secusigiu	100,0	44,0	15,1	40,9
Mădărăș	100,0	34,3	27,3	38,4
Boju	100,0	50,9	18,1	31,0
Copalnic-Mănăștiur	100,0	53,0	19,4	27,6

Opinia familiilor cu caracter agrar, mixt și nonagrar (proporție redusă) anchetate asupra cauzelor migrației forței de muncă din unitatea lor s-a caracterizat printr-o cunoaștere profundă a activității economice a cooperativei lor, printr-o sesizare realistă a multiplelor avantaje pe care le oferă munca în ramurile neagrile.

Intensitatea migrației este condiționată de gradul de dezvoltare și consolidare economică și socială a unităților agricole, de densitatea populației ocupate, de mutațiile survenite în comportamentul social al colectivităților rurale, în statutul lor social, de prestigiul în comunitate rurală și familială, de rangul social al migrantului, de influența urbanizării asupra creșterii culturale a personalității migrantilor etc.

Frecvența migrației din unitățile noastre reprezentată printr-o curbă de repartiție are în general traectoria rural-urban (spre ramurile neagrile) cum ar fi : a) cei din Turdaș se îndreaptă spre întreprinderile din Orăștie, C.F.R. Simeria, C.S. și I.C.S. Hunedoara ; b) cei din Secusigiu migrează spre întreprinderile din Arad ; c) cei din Mădărăș lucrează la întreprinderile din Oradea ; d) cei din Boju la unitățile neagrile din Cluj ; e) și cei din Copalnic-Mănăștiur migrează spre Tg. Lăpuș și Baia-Mare. Sub raportul rutei geografice, tipul de migrație rural-urban se caracterizează prin deplasări mai reduse, de obicei în cadrul județului. Procesul migrației, privit prin prisma mobilității profesionale și încadrat organic în diviziunea socială a muncii reprezintă un important salt calitativ înregistrat de populația rurală prin dobândirea unui statut social superior, corespunzător muncitorului industrial sau intelectualului. Referindu-ne la corelația dintre volumul migrației și compoziția socială a migrantilor, la nivelul celor cinci așezări rurale investigate, subliniem faptul că ponderea cea mai mare a lor o formează cei cu traectoria fluxului zilnic și săptămânal, deci navetiștii (migrație pendulatorie). Se înscrui apoi tinerii care pleacă definitiv din sat și care, de regulă, dețin o calificare medie sau superioară, numărul familiilor care părăsesc satul reprezintă o pondere destul de mică, acestea se îndreaptă spre orașe (exemplu din Turdaș).

Efectuând o estimare a mobilității orizontale a populației din așezările rurale selectate, în primăvara anului 1971 se remarcă importante mutații la nivelul microgrupului familial, în sensul că ponderea familiilor cu caracter pur agrar este tot mai redusă, după cum urmează :

Tabelul nr. 4
Structura socială a comunității familiare

Așezări rurale	Total familiile	Familii agrare	Familii mixte și nonagrare
Turdaș	173	25	148
Secusigiu	808	534	274
Mădăras	317	219	98
Boju	347	177	170
Copalnic-Mănăștiur	294	101	193
Total	1 939	1 056	883

Cu alte cuvinte, ponderea familiilor mixte și nonagrare reprezintă destul de mult, mai ales în Turdaș (85,6%), în Copalnic-Mănăștiur (65,7%), în Boju (49,0%), iar în Secusigiu (44,0%) și Mădăras (31%). Dacă s-ar fi estimat și plecările temporare, atunci numărul familiilor cu caracter mixt ar fi fost mult mai însemnat. Am considerat familiile mixte pe cele cu caracter muncitoresc-agrar, agrar-muncitoresc sau intel-lectual-agrar și agrar-intellectual. Dacă privim însă categoria socială a acestei grupe de familii în funcție de principala caracteristică — volumul și sursa de formare a venitului-situată se prezintă în favoarea microgrupului familiar cu caracter nonagrar. Investigația sociologică de opinie efectuată, în anul 1971, pe 500 familii cu caracter agrar și mixt din cele cinci așezări rurale, reprezentind peste 25% din numărul total, a reliefat următoarele :

a) — indiferent de numărul participanților la producția obștească (de regulă nu depășesc două persoane) ponderea veniturilor obținute din producția obștească este inferioară sau cel mult la egalitate (Secusigiu, Mădăras) celor obținute din ramurile neagricole. Aceasta se datorează și faptului că în structura resurselor de muncă din C.A.P. au survenit schimbări importante în sensul „feminizării” și îmbătrînirii ei biologice. De exemplu, în anul 1970, la C.A.P. Turdaș forța de muncă feminină utilizată la muncile obștești reprezenta 97,1%. Or, în condițiile în care forța de muncă feminină este distribuită în special în sectorul producției vegetale, datorită specificului muncii — gradul de încărcare în muncă este relativ mai redus, deci și volumul veniturilor obținute.

b) Din cele 500 familii anchetate, peste 95% au susținut că volumul veniturilor realizate la nivel microgrup familial în anul 1970 din surse de proveniență nonagrară este superior celor obținute din producția obștească. Cu alte cuvinte, putem considera familiile cu caracter mixt — după volumul și sursa de proveniență a veniturilor necesare funcționălității familiei — ca fiind mai mult de natură nonagrară. Acest caracter

este dat și de numărul susținut al salariaților, care depășește numărul familiilor cu caracter mixt și nonagrar. În această direcție prezentăm :

*Tabelul nr. 5
Structura socioprofesională a microgrupului familial **

Așezări rurale	Familii mixte și nonagrare							
	Total	%	cu 1 salariat	%	cu 2 salariați	%	cu 3 salariați și peste	%
Turdaș	148	100,0	77	52,0	51	34,4	20	13,6
Secusigiu	274	100,0	210	76,6	51	18,6	13	4,8
Mădăras	98	100,0	76	77,6	19	19,3	3	3,1
Boju	170	100,0	138	81,2	20	11,8	12	7,0
Copalnic-Mănăștiur	193	100,0	150	77,7	39	20,2	4	2,1

* S-au inclus și pensionarii de stat.

Se remarcă faptul că, în așezările rurale selectate, ponderea familiilor în căror componență există un salariat se ridică la 631, reprezentând aproape 70% din totalul familiilor cu caracter mixt și nonagrar a celor cinci sate. Pe total, numărul salariaților atinge cifra de 1 150, deci cu mult peste numărul familiilor mixte și nonagrare.

Procesul intens de industrializare a atras, într-o proporție apreciabilă, forța de muncă din mediul rural, accentuind mobilitatea orizontală a populației. Efectul direct al mobilității colectivității rurale îl reprezintă mutațiile structurale survenite în caracterul socioprofesional și în funcționalitatea microgrupului familial.

În continuare ne vom referi la mobilitatea potențială estimată prin opinile privind tendința de migrație a forței de muncă din cooperativele agricole de producție.

Stabilirea optimului necesar privind forța de muncă din agricultura cooperativă presupune studii de prognoză socială în al cărui obiectiv migrația latentă și populația potențial ocupată se cer investigate. Datorită acestui fapt la nivelul microsocialului am cercetat opinia de astă dată — numai a celui de al doilea tip al colectivității studiate, și anume, al cooperatorilor cu privire la opinia privind tendința lor de migrație. Pentru elucidarea acestei probleme am prevăzut în chestionarul de opinie întrebarea : „Doriți să rămăneți la muncă în C.A.P.? 1 da ; 2 nu ; 3 nedecis :

Investigația atestă următoarea situație :

*Tabelul nr. 6
Distribuția opinilor membrilor cooperatori privind tendința lor de migrație
— în % față de total*

C.A.P.	Total	Stabilitate	Migrație	Nedecis
Turdaș	100,0	83,7	7,3	9,0
Secusigiu	100,0	80,9	16,5	2,6
Mădăras	100,0	88,8	9,3	1,9
Boju	100,0	89,5	9,3	1,2
Copalnic-Mănăștiur	100,0	88,8	11,2	0

Este evidentă opinia cooperatorilor despre tendința de stabilitate în muncă, de răminere la muncă în cooperativa agricolă. Ponderea celor care au opinat pentru migrația potențială este relativ redusă.

Numărul cooperatorilor care încă nu și-au format opinia în legătură cu migrația latentă, sau cu populația potențială din producția obștească, este foarte redus.

În interpretarea realistă a acestor date, opinii, trebuie să ținem în permanență seama de schimbările înregistrate în ultimii ani, în special, în efectivul și structura resurselor de muncă din cooperativele de producție. În capitolul anterior am analizat rata migrației forței de muncă, volumul mare al plecărilor în aproape toate unitățile selectate, schimbările survenite în structura forței de muncă din unitățile agricole, traduse în fapt prin tendința de îmbătrînire biologică și de așa-zisa feminizare. Toate acestea își pun din plin amprenta asupra opiniei privind gradul de stabilitate și de migrație a forței de muncă rămase în cooperativa agricolă. De altfel, din evantaiul motivațiilor cu privire la tendința de stabilitate, de răminere la muncă în agricultură (în unitatea respectivă sau la alte cooperative agricole la munci sezoniere) reiese cu prisosință acest lucru. Răminerea la lucru în producția obștească, tendința de stabilitate am înregistrat-o prin motivațiile :

1. Nu are unde pleca.
2. Este în etate.
3. Nu are altă calificare.
4. S-a obișnuit aici (în sat, în C.A.P.).

În ordinea frecvenței răspunsurilor despre opinia de stabilitate a forței respective de muncă în cooperativa agricolă vom analiza prima motivație „nu are unde pleca”.

Frecvența acestei motivații este susținută. Selectând unitățile rurale în funcție de zonarea producției agricole și implicit în raport cu distanța mai mare, sau mai mică, față de o localitate urbană, de un centru industrial, s-a ivit și imposibilitatea relativă a angajării lor în muncă din industrie. Dacă se are în vedere faptul că, această motivație privind stabilitatea în munca din producția obștească este oarecum independentă de voința lor, că subiecții au emis opinia de răminere în această muncă condiționată de posibilitatea angajării lor — atunci proporția celor care ar migra, ar pleca, ar fi indiscutabil mai sporită.

Faptul că cei rămași în cooperativele agricole de producție fac parte, mai ales bărbații, din contingente de vîrstă peste 40 de ani, se pune problema stabilității lor în această muncă, pentru că nu mai au timp pentru o altă formare profesională. Din această cauză mulți au motivat răminerea la munca în comun. Aproximativ 30% din totalul opinioilor privind tendința de migrație se referă la motivația „este în etate”.

O altă motivație cu frecvență mare a gradului de stabilitate în munca este aceea a lipsei de calificare. Astfel, 19,9% din totalul opinioilor privesc stabilitatea în C.A.P. datorită faptului că nu au calificare pentru ramurile neagricole.

Climatul social al cooperativei agricole cuprinde, deopotrivă, natura și perfecționarea relațiilor de muncă și a celor interpersonale, influențate

la rîndul lor de forma de comportament a componenților grupului. Munca în formațiuni colective, precum și condițiile noi create în cooperativele agricole a produs schimbări esențiale în comportamentul social al cooperatorilor, în formele de adaptare, ajustare și integrare în mediul intern și extern al acestora. S-a modificat în mod sensibil comportamentul prin educație și prin muncă. S-a întregit tot mai mult personalitatea cooperatorului în cadrul activității și în contextul general al relațiilor de muncă. S-a consolidat coeziunea grupului prin statornicirea unor relații interpersonale proprii climatului social al unității, care mărește stabilitatea componenților săi. Acest lucru este demonstrat și cu prilejul anchetării opiniei cooperatorilor despre tendința de migrație și respectiv de stabilitate a forței de muncă. Peste 25% din totalul cauzelor care justifică stabilitatea potențială a grupului cooperatorilor privește motivația: (s-a obișnuit în C.A.P. „între colegii de muncă”).

Motivația stabilității „s-a obișnuit aici” (cu munca, cu oamenii...) este în raport cu semnificația trăsăturilor psihosociale ale grupului, cu intensitatea relațiilor intergrup, interfamiliale, interpersonale.

Referitor la aspectele mobilității verticale am încercat să depistăm, și eu prilejul unor cercetări sociologice anterioare, opiniile asupra profesiunilor viitoare. În cercetarea de anul trecut am întreprins o scalare a opiniei subiecților din familiile cu caracter agrar și mixt privind prestigiul claselor și straturilor sociale. Cu acest prilej am constatat că tărârimea (profesiile agricole) sunt considerate pe ultimul palier al rangului social, atestând și pe mai departe accentuatul proces al mobilității populației din mediul rural, în special din agricultura cooperativă.

Noile măsuri cu privire la stimulii materiali și morali luate de partidul și statul nostru pe linia eticii și echității sociale vor avea drept rezultate mărirea gradului de stabilitate a forței de muncă din agricultura cooperativă, utilizarea ei cu o mai mare eficiență socială. În această direcție se înscrise și experimentul social — retribuirea muncii în sistemul acordului global.